

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

P.W. van de Kamp ■

Pleidooi voor pastor- profiel van Paulus

Pastoraat en genezing 2

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - P.W. van de Kamp Pleidooi voor pastorprofiel van Paulus Pastoraat en genezing 2	37
<i>Meditatief</i> - R.R. Roth Avondmaal: voor heiligen	41
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten In de woestijn	42
<i>Achtergronden</i> - W.H. Rose Adapa en Abraham De Wereld van het Oude Testament	44
<i>Synode impressies</i> - W. Tiekstra Zwolse zaken (15)	48
<i>Lied van de week</i> - A. de Heer Gereformeerd Kerkboek 180B	50
<i>Uit de kerken, Persbericht</i>	

In oktober 2007 verscheen een gezamenlijke verklaring van de Charismatische Werkgemeenschap Nederland en de Nederlandse Lucasorde over gebed en genezing. Die verklaring stond integraal afgedrukt bij het introductie-artikel van vorige week, waarin ik enige achtergrondinformatie gaf. In dit vervolgartikel ga ik nader in op het thema van de verklaring.

Gelovig-nuchtere verklaring

Bovengenoemde verklaring over gebed en genezing typeer ik als een gelovig-nuchtere verklaring. Om die typering toe te lichten, maak ik de volgende opmerkingen (via cijfers verwijs ik naar de betreffende paragrafen van de verklaring):

- Ik vind de verklaring gelovig omdat het handelend ingrijpen van God tot redding van ons hele bestaan onder woorden wordt gebracht. (1) "God redt ons hele bestaan. Hij wil door zijn Geest mens en wereld vernieuwen." Over de positie van Jezus in die vernieuwing voegt de verklaring toe: (1) "Het nieuwe leven breekt bij Jezus baan in tekens van herstel en vergeving." Verderop in de verklaring (4) wordt ook de opstanding van Christus genoemd als een keerpunt in de geschiedenis. Ook ademt de verklaring veel vertrou-

www.cwn-cwj.nl

wen als het gaat om Gods betrokkenheid bij ons menselijk bestaan: (5) “God is met ons onderweg. Hij keert zich helend naar ons toe in vergeving en genezing. Onze naam staat in zijn handpalm geschreven. Daarom geloven wij dat God een actieve en intense betrokkenheid heeft bij ons bestaan en keren wij ons tegen de suggestie dat God een iets is of een universele energie.”

- Tegelijkertijd is de verklaring nuchter over de vaak harde realiteit van ziekte en lijden. Die realiteit wordt niet weggeredeneerd, maar wordt juist benoemd. (2) “Mensen hebben immers te maken met nood en dreiging van allerlei aard. Tot die nood en dreiging behoren ook situaties van ziekte waarin mensen psychisch of lichamelijk bedreigd worden.”

- Die nuchterheid zie ik ook terug in de houding tegenover de moderne geneeskunde, zoals de verklaring die onder woorden brengt. De medische wetenschap wordt niet neergezet als een concurrent van God of van de kerk, maar juist beschouwd als een gave van God. (3) “Door medische wetenschap en geneeskunde ontvangen mensen verlichting en genezing. (...) Wij beschouwen de moderne geneeskunde als een gave van God.” De verklaring krijgt op dit punt zelfs even een wat fellere toon: (3) “Wij keren ons met kracht tegen vormen van pastoraat waarin het medisch handelen als inferieur wordt beschouwd aan de dienst der genezing of andere spirituele geneeswijzen.”

- De verklaring spreekt ook nuchter over gebedsverhoring, vanuit de realiteit dat we niet altijd ontvangen wat we zouden willen. Of we ontvangen het wel, maar dan (totaal) anders dan we hadden gedacht of verwacht. (4) “Het gebed met en voor de zieke in de dienst der genezing vindt plaats met verwachting en volharding. Dat is iets anders dan zekerheid, dat precies dat ontvangen wordt waarvoor gebeden wordt. Mensen vertrouwen zich in het gebed en bij de handoplegging toe aan de beschermende en levengevende macht van God. God zelf in zijn ontferming is uitgangspunt en richtpunt. De wijze waarop het gebed verhoord wordt is een zaak van God, die in al zijn werk vrijmachtig is, genadig en trouw. Dit schenkt ons enerzijds vrijmoedigheid tot volhardend gebed. Anderzijds is er een grens aan de verwachting dat de volkomenheid reeds nu in alle opzichten openbaar wordt.”

Herontdekking van het werk van de Geest?

Ik ben kritischer over de passages in de verklaring (1) waarin gesproken wordt over de nieuwe vorm die het geloof in de vernieuwende werking van de Geest heeft gevonden in de charismatische en pentecostale (=pinkster) vernieuwing die zich wereldwijd voltrekt. Deze herontdekking van het werk en de gaven van de Geest wordt beschouwd als een gave aan de kerken in Nederland. Aan het eind van de verklaring (7) wordt daar nog aan toegevoegd dat “de charismatische vernieuwing de christelijke gemeenten een mogelijkheid tot een gelovige holistische omgang met het menselijk bestaan biedt” middenin de gefragmentariseerde, moderne samenleving. Dat het geloof in het vernieuwende werk van de Geest “nieuwe vorm heeft gevonden in de charismatische en pentecostale vernieuwing” is op zich een juiste constatering. Een andere vraag is hoe die nieuwe vorm gewaardeerd moet worden, ook in relatie tot andere vormen van geloof in de vernieuwende werking van de Geest. De verklaring ziet de herontdekking van het werk en de gaven van de Geest als een gave aan de kerken in Nederland.

Zo’n evaluerende opmerking is voor mij nogal massief en ook te weinig genuanceerd. Wanneer is die herontdekking precies begonnen? Over welke periode gaat dit? En in hoeverre is de bezinning op het werk van de Geest afhankelijk geweest van bezinning in charismatische en pentecostale kring? Voor mijn (theologisch) besef ben ik voortdurend herinnerd aan het grote belang van het werk van de Geest, ook zonder charismatische en pentecostale impulsen. Ik kan in mijn (zeker niet uitgebreide) boekenkast vrij snel een rij boeken verzamelen die een weerspiegeling vormen van de bezinning op het werk van de Geest in de afgelopen dertig jaar. Iets anders is dat die bezinning niet steeds geleid heeft tot de accenten die gezet worden in de charismatische en vooral de pentecostale meningsvorming (zoals bijvoorbeeld tongentaal, gebedsgenezing). Kortom: er is wel verschil tussen het constateren van feitelijke gebeurtenissen zoals die over de groei van pinksterkerken (inclusief hun thema’s en accenten) én de evaluatie van zulke gebeurtenissen. Daarom vind ik de koppeling die de verklaring maakt tussen het werk en de gaven van de Geest én de herontdekking ervan in charismatische en pentecostale kring te gemakkelijk en ook te beperkt.

Overigens maakt de verklaring zelf (6) onderscheid tussen de dienst der genezing en “vormen van gebedsgenezing waar met een beroep op de opstanding van Christus geleerd wordt dat elke zieke op het gelovige gebed zal genezen”, terwijl die vormen van gebedsgenezing in pentecostale kringen wel ingang hebben gevonden. Zo’n onderscheid betekent een stevige nuancering binnen het grotere geheel van charismatische en pentecostale vernieuwing.

Genezing

Maar laat ik terugkeren naar het thema van de gezamenlijke verklaring zelf: gebed en genezing. Ik probeer via enkele korte notities over ziekte en gezondheid² de vraag te beantwoorden hoe genezing te typeren valt.

- Ziekte³ is een zichtbaar en tastbaar teken van de gebrokenheid en kwetsbaarheid van ons leven en van onze leefwereld als gevolg van de zonde (waartoe wij als mensen zijn aangezet door de duivel, de leugenaar-bij-uitstek en vijand van leven en gezondheid). Als je ziek bent, dan voel je ‘aan den lijve’ dat wij mensen het leven verspeeld hebben door onze opstand tegen God. Daarom is ziekte ook meer dan een ‘storing’ die even verholpen moet worden. Een mens die ziek wordt, is iets anders dan een machine die uitvalt. Als je ziek bent, dan kan gezondheid onbereikbaar ver weg lijken. Gezondheid staat tegenover ziekte.
- Wat is gezondheid eigenlijk? Gezondheid⁴ is inderdaad dat een mens niet ziek is - dat je in alle gebrokenheid en kwetsbaarheid toch zonder al te veel beperkingen kunt leven. Dat er een redelijke balans is tussen je lichaam, ziel en geest. Dat je als schepsel van God goed ‘in je vel’ zit om God en je naaste te dienen. Gezondheid is een geschenk van God, zoals het leven zelf een geschenk is. God is de Schepper die “aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt” (Handelingen 17:25b). God is de Heelmeester van zijn volk (Exodus 15:26; Psalm 103). Door hun opstand tegen God hebben mensen het leven verspeeld, maar God wil hun het leven teruggeven. Daarom spreekt gezondheid niet vanzelf en moet je voor gezondheid uiteindelijk bij God zijn (die veel kennis, middelen en

vaardigheden ter beschikking stelt om die gezondheid te geven). Je moet bij God zijn omdat zijn eigen Zoon Christus hier op aarde is gekomen om de dood te overwinnen en het leven te heroveren.

- Toen Christus op aarde kwam, genas Hij zieken. Niet alle zieken, maar wel veel zieken, allerlei zieken. Hij bracht in veel mensenlevens de gezondheid terug. Die genezingen onderstreepten zijn missie: “De mensenzoon is gekomen om te zoeken en te redden wat verloren was” (Lucas 19:10). Die missie had gevolgen voor ziekte en gezondheid. Christus liet zien dat ziekte zal moeten wijken voor gezondheid. In Gods nieuwe wereld, de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, zal geen plaats zijn voor ziekte, wel voor gezondheid. “Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij” (Openbaring 21:4). Wij zijn op weg naar een wereld zonder ziekte - een wereld met gezondheid. Daarom houdt gezondheid in deze wereld iets van een verrassing die je niet kunt claimen.

Vandaar mijn typering: genezing is de weg van ziekte naar gezondheid. Ziekte betekent afbraak, ziekte sloopt je lijf en leden tot de dood erop volgt. Gezondheid betekent opleving, gezondheid laat je lijf en leden opbloeien voor het leven. Genezing haalt je bij de dood vandaan en laat je weer van het leven proeven. Dat is het perspectief van pastoraat in een situatie van ziekte.

Teken of model?

In dit verband vind ik het een waardevol accent in de gezamenlijke verklaring dat genezing geen model wordt. De verklaring zegt (in mijn woorden) dat genezing een teken van Gods toekomst is - de toekomst van heelheid en volkomenheid (4). God kan de kracht van de genadeboodschap van het evangelie onderstrepen met een teken, ook met het teken van een (gebeds-)genezing⁵ buiten het gebruik van medische middelen om. Maar er is geen belofte dat zo'n genezing altijd en onder alle omstandigheden gegeven wordt. Op basis van incidentele genezingen kunnen wij geen model opstellen dat ons in situaties van ziekte de weg wijst naar genezing die dan 'normaal gesproken' ook zal volgen. De verhoring van ons bidden om genezing in een incidenteel geval kan niet leiden tot ons claimen van genezing in alle gevallen (structureel). De gezamenlijke verklaring wordt dan ook gekenmerkt door een m.i. goede balans tussen het 'reeds' van Gods koninkrijk en het 'nog niet' van Gods koninkrijk. Door de opstanding van Christus uit de dood is het nieuwe, gezonde, volmaakte leven doorgebroken (reeds) en in zijn goedheid laat God ons dat zien en ervaren, op bepaalde momenten. Maar 'nog niet' betekent dat de volledige en complete aanwezigheid van Gods koninkrijk in Christus nog komt en dat er gebrokenheid blijft waarmee we rekening hebben te houden. Zoals de verklaring zegt (4): “De voleinding komt nog. (...) Gods koninkrijk breekt zich baan, maar is nog niet voltooid.”

Pastoraat en genezing

In geval van ziekte is het voor een pastor een belangrijke taak om de zieke te bemoedigen en met en voor de zieke te bidden tot de God van het leven. Daarbij maak ik de volgende notities:

- Bij God ben je aan het goede adres. Hij is de God van het leven die genezing kan geven en wil geven. God

staat aan de kant van het leven en verzet zich tegen afbraak en ziekte. Hij geeft genezing vanwege zijn liefde en barmhartigheid en om zijn koninkrijk zichtbaar te maken - die nieuwe wereld zonder ziekte.

- Maar er ligt geen vaste verbinding tussen geloof en genezing. God geneest wanneer Hij wil en wie Hij wil. Wie gelooft ontvangt niet vanzelfsprekend genezing. En wie genezing ontvangt, is niet vanzelfsprekend een gelovige. Een geloofsgemeenschap waar zieke mensen (bewust of onbewust) als tweede-rangsgelovigen worden beschouwd, is het spoor bijster en laat onbarmhartigheid zien die in strijd is met Gods barmhartigheid. Het is cruciaal dat wij God danken voor de genezing van zieke mensen die gezond worden, maar juist ook voor de volharding van zieke mensen die niet meer gezond worden, maar vrede vinden met Gods weg in hun leven. Dit klopt met het gegeven dat het NT onbevangen spreekt over de ziekte van christenen.
- Genezing via het biddend gebruiken van medische middelen is een geschenk van God (de Heilige Geest), die daarom geprezen wil en moet worden. De medische wetenschap maakt in veel opzichten gebruik van middelen en technieken die in Gods schepping aanwezig zijn. Medicijngebruik staat daarom niet haaks op geloven in God. Integendeel, het afwijzen van medische middelen betekent dat iemand met de rug naar Gods schepping gaat staan.
- God is zo onmetelijk en oneindig machtig dat Hij door zijn Geest zieke mensen kan genezen ook zonder medische middelen. God heeft zo'n genezing niet beloofd, maar kan die wel geven. Hij kan er echter niet toe 'gedwongen' worden. In dit kader staat ook de gave van genezing (1 Kor 12:9, 28, 30). De Heilige Geest maakt het mogelijk dat de verlossende genade van Christus (die de samenhang van zonde, ziekte en dood heeft doorbroken) in de gemeente zichtbaar wordt, hoeveel er ook onduidelijk blijft over wie deze gave van genezing precies bezaten.

Pastoraat in een situatie van ziekte vraagt erom dat de zieke pastoraat en de gezonde pastor met elkaar spreken en bidden vanuit de overtuiging dat ziekte vroeg of laat zal moeten wijken voor gezondheid en dat ze God vragen of Hij nu al wil genezen en, als genezing nog uitblijft, of Hij geduld en volharding wil geven om het uit te houden in zo'n situatie van ziekte.

Pastor-profiel van Paulus

Ik zou willen pleiten voor wat ik noem het pastor-profiel van Paulus als het gaat om pastoraal handelen in al die situaties tussen ziekte en gezondheid:

- Paulus kende de realiteit van ziekte in het leven van kinderen van God: hij liet Trofimius ziek achter te Milete (2 Tim. 4:20) en informeerde de Filippijzen over de ziekte van Epafroditus (Fil. 2:26). Zelf kende hij ook periodes van ziekte (Gal 4:13-14) en werd hij geplaagd door een 'doorn in het vlees' (2 Kor 12:7b-10)
- Toch geloofde hij heilig in genezing zonder medische middelen omdat hij zelf op cruciale momenten van God de gave van genezing ontving (Hand. 14:8-10, 19:11-12, 28:8). Hij wist maar al te goed waartoe God in staat is.
- Tegelijkertijd gaf hij Timoteüs het advies om een medisch middel te gebruiken tegen z'n maagklachten (1 Tim 5:23; wijn als medicijn).

Gezondheid, ziekte en genezing zijn een belangrijk thema voor het pastoraat in de christelijke gemeente. Gods evangelie leert ons dat we met gezondheid, ziekte en genezing bij Hem terecht kunnen, de Heer van het leven. De gezamenlijke verklaring van de Charismatische Werkgemeenschap Nederland en de Nederlandse Lucas-orde helpt om ons daarvan opnieuw bewust te worden. En ook om er verder over na te denken. Voor die nadere bezinning heb ik twee wensen:

1. De gewoonte in reformatorische kerken om in de kerkdienst te bidden voor zieken vind ik verantwoord en waardevol. Wel kunnen we overwegen om dit bidden-voor-zielen liturgisch meer te accentueren.
2. Ziekenzalving⁶ kan een bruikbaar en zinvol ritueel zijn om het gebed om herstel van een zieke op een symbolische manier te onderstrepen.

In dit tweede artikel heb ik geprobeerd om enkele lijnen aan te geven die ons nadenken over geloof, ziekte en genezing richting kunnen geven. Intussen blijven we dankbaar voor herstel dat God wil geven aan zieken die genezen en voor volharding die God wil geven aan zieken die niet genezen. Het slot van de gezamenlijke verklaring gaat over levenskracht die God schenkt, “een bron van verwondering, die leidt tot de verheerlijking van zijn Naam.”

Dr. Peter van de Kamp is universitair docent Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen.

Noten:

1. Achtergrondinformatie bij deze artikelen over pastoraat en genezing is te vinden in het VU-proefschrift van Siebe M. Roozenboom, *Naar een bestaan volkomen. Dogmatische motieven in de fundering en verdediging van de dienst der genezing door theologen van de charismatische vernieuwing in Nederland en de omgang met deze motieven in de Nederlandse hervormde en gereformeerde theologie van de laatste honderdvijftig jaar*, Amsterdam 2007.
2. Vgl. over gezondheid en ziekte ook Piet Schelling, *Daar word je beter van! Geloof, ziekte en genezing*, (Kok) Kampen 2008, 20-40.
3. Zie Schelling 2008, 22: “Ziekte is als je lichamelijk, geestelijk of sociaal uit balans bent, en wel zodanig dat het je bezighoudt en beperkt in je mogelijkheden.”
4. Zie Schelling 2008, 22: “Gezondheid is de levenskunst om je lichamelijk, geestelijk en sociaal in balans te voelen en te houden.”
5. Gebedsgenezing in de gangbare betekenis wil zeggen dat er genezing op gebed plaatsvindt buiten het gebruik van medische middelen om. Ik sluit me bij die gangbare betekenis aan, hoewel het soms prikkelend is om gebedsgenezing te omschrijven als: de genezing die plaatsvindt wanneer in geval van ziekte tot God gebeden wordt om een zegen over het gebruik van medische middelen (medicijnen, ziekenhuisvoorzieningen, ook huisarts). Bij de gangbare betekenis is er sprake van weinig gebedsgenezing, bij die andere betekenis is er sprake van veel gebedsgenezing! Zie over dit onderwerp ook Joke van Saane, *Gebedsgenezing. Boerenbedrog of serieus alternatief?*, (Ten Have) Kampen 2008.
6. Zie hierover Kees van der Kooij/Margriet van der Kooij-Dijkstra, *Ziekenzalving*, (Boekencentrum) Zoetermeer 2006. Ook op de website van dr. Jos Douma is informatie te vinden over ziekenzalving (www.josdouma.nl).

PERSBERICHT

Symposium De Bijbel in streektalen

Ter gelegenheid van de verschijning van Biebel, de in de Groninger streektaal vertaalde Bijbel, vindt op zaterdag 1 november het symposium De Bijbel in streektalen plaats. Het symposium wordt georganiseerd door de Liudgerstichten, het Nederlands Bijbelgenootschap, de Katholieke Bijbelstichting, het Huis van de Groninger Cultuur en de Stichting Grunneger Toal. Met het symposium willen zij de rijkheid aan streektaalbijbels onder de aandacht brengen en de bijzondere waarde van deze vertalingen onderstrepen. Naast aandacht voor Biebel komen andere binnen- en buitenlandse streektaalbijbels aan de orde en is er ruimte voor twee items over ‘geloven en vieren in je eigen taal’. Het symposium vindt plaats in het Huis van de Groninger Cultuur in Groningen en duurt van 10.30 - 15.15 uur. De toegang is gratis, opgeven noodzakelijk.

Programma

Na de opening door Marten van Dijken, coördinator ‘biebelvertoalkerwaai’ van de Liudgerstichten, buigt ds. Klaas Pieterman zich met het publiek over het onderwerp ‘Geloven in je eigen taal’. Dr. Reinhard Goltz van het Instituut für Niederdeutsche Sprache in Bremen, vertegenwoordigt de streektalen over de grens en spreekt over het vertalen van de Bijbel in het Plattdütsch. Dialectoloog dr. Harrie Scholtmeijer zal vervolgens ingaan op het gebruik van streektaalbijbels en dialect in vieringen. Verder wordt het verhaal van de barmhartige Samaritaan (Lucas 10:25-37) in de meest recente versie van hun vertaling gelezen en toegelicht door bijbelvertalers uit Drenthe, Twente, de Achterhoek, Ooststellingwerf, Friesland en Groningen.

Het complete programma en informatie om u aan te melden staat op www.liudger.org en www.huisvandegroningercultuur.nl.

Bijbelrodaagse

Het symposium De Bijbel in streektalen wordt door het Nederlands Bijbelgenootschap georganiseerd in het kader van de Bijbelrodaagse 2008 (24 oktober tot 3 november). Het thema is ‘De Bijbel tussen trend en traditie’. Op www.bijbelrodaagse.nl staat alle informatie.

Avondmaal: voor heiligen

Aan de gemeente van God in Korinte, geheiligd door Christus Jezus, aan hen die zijn geroepen om zijn heiligen te zijn, en aan allen die de naam van onze Heer Jezus Christus aanroepen, waar dan ook, bij hen en bij ons.

God, door wie u geroepen ben om één te zijn met zijn Zoon Jezus Christus, onze Heer, is trouw.

(I Korinte 1,2.9)

R.R. Roth ■

Ergens in mijn hoofd doemt het beeld op van een molensteen om een nek.

Dat was een wat dramatische afsluiting van mijn vorige meditatie.

Slagen wij er in om de kinderen zo bij het avondmaal te betrekken dat ze meemaken wat de avondmaalsgangers meemaken: de genade gaat voorop in je leven, ook als je geen brood en wijn uit de hand van Gastheer Jezus ontvangt?

Dat was de vraag en ik heb daar mijn twijfels over.

Het is wel zichtbaar in de doop bijvoorbeeld.

Maar nu bij de viering van het avondmaal?

Ik wil het belang van die vraag nog eens onderstrepen.

Het is niet maar één bijbels gegeven dat vraagt om het betrekken van de kinderen bij de viering. Zoals vorige week het aspect van het gedenken.

Er is ook het aspect van het heilig zijn dat vraagt om nadrukkelijke betrokkenheid van alle heiligen bij het avondmaal.

Ik wil dat hier kort overdenken, ik zet een paar Bijbelgegevens op een rij.

Paulus schrijft aan de gemeente in Korinte die geheiligd is door Christus Jezus, aan hen die geroepen worden (één groep) om heilig te zijn.

Bij die heilige gemeente horen de kinderen volgens Paulus expliciet (I Korinte 7,14).

Mensen die heilig zijn en geroepen worden om heilig te leven, worden opgeroepen om één te zijn met de Here Jezus Christus (I Korinte 1,9).

Die woorden 'één zijn met Christus' komen letterlijk terug in woorden van Paulus over het avondmaal.

De beker waarvoor wij God loven en danken maakt ons één met het bloed van Christus.

Het brood dat wij breken maakt ons één met het lichaam van Christus (I Korinte 10,16).

Ik ben zo vrij om die uitspraken uit hst. 1 en 10 aan elkaar te lezen.

De gemeente, geheiligd door Jezus Christus (hen die geroepen zijn om zijn heiligen te zijn), wordt

geroepen om één te zijn met Gods Zoon Jezus Christus.

Zoals dat zichtbaar wordt aan het avondmaal in brood en wijn.

Wanneer de roep tot heiligen, van de oudste tot en met de jongste, is om één te zijn met Christus, moet bedacht worden dat de kinderen helemaal bij die eenheid met Christus horen.

Dat is niet alleen te koppelen aan de roeping tot alle heiligen; dat zou je kunnen beluisteren als toekomstmuziek: werk er naar toe.

Het moet ook gekoppeld worden aan de geschonken heiligheid (geheiligd door Christus, Hij legt de verbinding): de geheiligde gemeente is één met Christus.

Wij zijn niet vrijmoedig om de kinderen aan te laten, vooral door woorden van Paulus in I Korinte 11.

Maar hoe laten we onze kinderen dan merken dat ze bij die eenheid horen die Christus met hen gecreëerd heeft?

Zijn er manieren om enerzijds het avondmaal aan kinderen te onthouden, anderzijds ze duidelijk te maken dat ze er helemaal (en dan bedoel ik helemaal) bij horen?

Of blijft dat onmogelijk?

Blijft de betekenis voor het door Christus geheiligde kind als volgt:

Ik heb mijn geloof nog niet beleden en heb dus nog geen toegang tot de tafel waar Jezus Gastheer is. Ook al ben ik heilig door Christus en ook al zegt de dominee dat ik er helemaal bij hoor (en hij bedoelt vast ook helemaal), toch krijg ik dat niet mee.

Juist op het moment van viering door de gemeente, hoe de voorganger, hoe de gemeente het ook probeert te laten merken, merk ik: de genade is nog niet voor mij.

Ds. Robert Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oegstgeest.

In de woestijn

wandelen met God

**Woestijnen zijn er in allerlei soorten en maten.
Je ontkomt er niet aan.**

B. Luiten ■

Mara en Elim

Ooit werd het volk Israël uit Egypte geleid. Na vierhonderd jaren slavernij. Het volk was geslagen, opgejaagd tot zware arbeid in lange dagen. Jongetjes waren vermoord.

Als zo'n volk wordt bevrijd, hoe vang je dat dan op?

In onze tijd staan we dan klaar met alle mogelijke hulpgoederen, eten en drinken, een veld-hospitaal, traumateams.

In Exodus lezen we daar niet van. Integendeel, zou ik haast zeggen. Vanaf de Rietzee leidde God zijn volk de woestijn in, het reisde daar drie dagen zonder water te vinden. Tot ze uiteindelijk bij Mara kwamen, maar daar was het water zo bitter dat ze het niet konden drinken. Is de reactie daarop dan niet heel menselijk? Er werd gemopperd, mensen beklagden zich bij Mozes.

Toch had de Heer het bewust zo gedaan. Het volk kreeg basisonderwijs inzake uittocht en intocht. Het doel van de hele onderneming was niet om de mensen in een mooi land te brengen, maar om als volk samen te zijn met God. De woestijn was daarvoor heel nuttig. Daar was niets, daar werd de aandacht niet afgeleid, daar konden ze zich helemaal aan God toevertrouwen.

De Heer kijkt daarop terug als op een huwelijksreis (Jer. 2:2). Het waren wittebroodsweken! Samen ergens zijn waar niemand je stoort, waar je voluit kunt spreken van hart tot hart. Uiteraard was het beloofde land belangrijk, maar niet als doel in zichzelf en al helemaal niet als einddoel. In het land zou de belofte verder gaan naar de komst van de Messias voor alle volken. Die voortgang zouden de mensen moeten meemaken, ze mochten niet kortzichtig worden onder hun wijnstok en vijgenboom. Vandaar die training in de woestijn, elke dag: houd je hart bij God, zie hoe lief Hij je heeft! Volg Hem! Laat straks je hart niet lui worden in een land dat overvloedig is.

Achor

Toch gebeurde dat, levensgroot. Het land werd in bezit genomen en als eigendom gezien. Het

hart hechtte zich aan de welvaart, meer dan aan God. De visie werd heel beperkt: men zag zichzelf als het uitverkoren volk, verder waren er alleen maar heidenen en onbesnedenen, om op neer te kijken. De doorgaande beweging, Abraham als vader van vele volken ('met uw nageslacht zullen alle geslachten der aarde gezegend worden'), werd niet meegemaakt. De uitverkiezing werd naar binnen gericht: 'wij zijn het, en zij niet'. Zo kwam de weg vrij voor de Baäls en Astartes, kinderen van God gaven zich over aan de goden van hun eigen genot. Keer op keer liet God vragen naar het hart van zijn volk. De ene profeet na de andere riep op tot een hartelijke bekering. 'Jullie zijn mijn vrouw, mijn bruid', klonk het hartstochtelijk. Maar haar hart was vet en haar oren waren doof.

Toen gebeurde het. Het land moest worden verlaten. God gaf zijn volk over aan de volken rondom. Omdat zijn liefde werd verruild en vertrappt.

De mensen moesten opnieuw de woestijn in. Vreselijk.

Vele doden waren er te betreuren.

In de ballingschap was men ver weg van de vroegere vreugde.

Maar dan toch, juist in de woestijn, ontstond nieuwe hoop. Daar was niets, daar kon het volk weer leren samen te zijn met zijn God. Daar sprak God op liefdevolle wijze tot het hart van zijn volk. Lees Hosea 2:16-25. Ontroerend. 'Ik zal haar meelokken naar de woestijn..., spreken tot haar hart..., het Achordal wordt een poort van de hoop..., en zij zal mijn liefde beantwoorden'.

De woestijntijd zal uitlopen op verbondsvernieuwing. De overspelige vrouw wordt opnieuw ten huwelijk gevraagd. De volle bruidsprijs wordt voor haar afgewogen. Ze mag trouwen in het maagdelijk wit.

Wie dit leest, wordt stil. En bedenkt: waar zou ze zijn zonder woestijn?

Veilig voor de slang

De kerk van het Nieuwe Testament komen we opnieuw tegen in de woestijn. De tijd van een beloofd land op aarde is voorbij, ons Kanaän

ligt verderop. Hier en nu is er niet een speciale plek ons beloofd. De heilige Geest werkt de veiligheid in ons hart, door ons deel te geven aan Jezus Christus. Gods tempel is de gemeente, waarvan alle leden ook zelf een tempel zijn. In Christus hebben we alle dingen en zijn we meer dan overwinnaars, welke machten en krachten hier op aarde ook woeden. Niets zal ons scheiden van zijn liefde (Rom. 8). Wie zal dat geloof bewaren?

De slang zit de vrouw achterna, zo wordt ons getoond in Opb. 12. In grote woede, staat er. Maar zij krijgt de vleugels van de grote adelaar om naar de woestijn te vliegen. Daar wordt zij verzorgd, buiten het bereik van de slang.

Typerend beeld van de kerk in deze laatste dagen.

Veilig: buiten bereik van de slang. Niet dat de woede ons ontgaat, maar niemand kan ons roven uit de hand van de Heer.

In de woestijn: wie Christus volgt, komt hier en nu met lege handen te staan. Of is daartoe bereid. Dat is moeilijk, maar niet erg. Het houdt in zich die nauwe verbondenheid met de Heer, van hart tot hart. Juist in de woestijn lukt dat goed.

Woestijn, hoezo?

Maar dan, wat doet de slang als er niets te roven valt? Johannes ziet dat de slang een stroom water achter de vrouw aan spuwde, om haar daarin mee te sleuren. Een list! Water in de woestijn! Daardoor wordt alles 'omgetoverd', de omgeving wordt groen en fleurig, welvaart is mogelijk.

Leidt God zijn volk in de woestijn, achter Jezus aan, de draak leidt ons er weer uit, de welvaart in. Nee, hij kan ons niet pakken of roven, maar wel verleiden. Op de bekende manier. 'Pak toch wat God je niet geeft! Zet er je hart op. Noem het onopgeefbaar. Enz.' Ineens hebben we weer allerlei rechten en een bepaalde levensstandaard die we normaal vinden.

De sluwheid van de slang is erop gericht ons gedachten weg te lokken van 'de oprechte en zuivere toewijding aan Christus' (2 Kor. 11:3). Terwijl God alle afstand weg doet tussen Hem en ons, schuift de slang er van alles tussen in. In de woestijn word je niet afgeleid, maar als je wordt beziggehouden met alles wat er in de wereld blinkt en schittert, kom je er amper aan toe om je gedachten in geloof te concentreren. Vele gaven komen naar ons toe, maar we hebben ze ook bijna allemaal voor onszelf nodig. De toewijding aan de Heer, ook in het materiële, is soms ver te zoeken.

Gelukkig (?) komt de aarde de vrouw te hulp: zij spert haar mond open en drinkt de rivier op die de draak heeft uitgespuwd (Opb. 12:16). Zoiets maken we vandaag mee. Grote nood in de financiële wereld, en toch is het een vorm van hulp (!) om je toewijding aan de Heer te bewaren.

Toewijding betekent dat je geeft, vooral jezelf. Dat je er wilt zijn voor de Heer en zijn

gemeente, en voor al je naasten. Maar ook naar de kerk kun je anders kijken, dat je haar niet waardeert in haar eenvoud en openheid in geloof, maar dat er allerlei zaken bij moeten die in de wereld belangrijk zijn. Een ernstige misvatting. In de samenleving worden allerlei programma's ontwikkeld en shows opgevoerd die best de moeite van het bekijken waard kunnen zijn. Maar in de kerk gaat het niet om show, daar moet dat juist weg, het hindert de ontmoeting van hart tot hart.

Christus volgen

Als het gaat over de woestijn en ons leven daarin, is het van belang om te zien dat onze Heer Jezus Christus door de Geest in de woestijn werd geleid (Mat. 3). Hij daalde neer als de laatste Adam, om in woestijnomstandigheden het leven van de eerste Adam over te doen.

In het Paradijs waren vruchtbomen zat, niemand zou honger lijden door van één boom af te blijven. In de woestijn ligt dat anders. Daar kreeg Jezus de mogelijkheid tot brood aangeboden dat God Hem niet gaf, terwijl Hij na 40 dagen zonder eten wel trek gehad zal hebben. Daarop 'nee' zeggen is een offer van gehoorzaamheid.

We mogen Hem daarin zien als onze Verlosser, de Overwinnaar.

Maar we zijn méér dan toeschouwers, we worden deelgenoten. We ontvangen deel aan zijn Geest die de woestijn als werkplaats kiest. Nergens in het Nieuwe Testament lezen wij een belofte van aardse vrijheid of welvaart, wél van gemeenschap met de Heer en met elkaar. De centrale vraag komt voortdurend mee: 'heb je daaraan genoeg, vind je daarin je vreugde?'

Typisch een vraag aan de bruid: 'heb je Mij lief?'

Wie ja zegt, kan volgen.

Wie dat ja niet van harte over zijn lippen krijgt, zal steeds omkijken en proberen van alles mee te nemen.

De Heer maakt ons rijk

Tenslotte, de woestijn kan van alles zijn. Een tijd van kwijtraken en armoede. Maar het kan ook een ziekte zijn, een faillissement, een afscheid, een ernstige teleurstelling, een afwijzing, en noem maar op. Iets moois gaat verloren, een dierbare is weg. Het leven verliest daardoor zijn glans.

Ja, voor het oog wel.

En zo voelt het ook.

Toch zegt op zo'n moment de Heer: de glans van je leven, dat ben Ik! Heel bijzonder is het om dat te ervaren. Velen kunnen daarvan spreken. Ook hoe ze achteraf zich soms schamen voor hun eerdere materiële levensinstelling. De Heer maakt ons rijk. Met Zichzelf!

Met Hem is de woestijn de voorsmaak van het Paradijs.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Adapa en Abraham

Op vrijdag 26 oktober ontving de Generale Synode in een speciale zitting twee docenten uit Kampen. Eén van hen was dr. Wolter H. Rose, tot nu toe werkzaam als universitair docent en door de synode benoemd tot universitair hoofddocent. Bij die gelegenheid hield Rose de hierna volgende toespraak.

W.H. Rose ■

De Wereld van het Oude Testament

De op 15 december 2007 overleden assyrioloog Jean Bottéro omschreef de godsdienstigheid van de bevolking van Mesopotamië als'

een godsdienst zonder heilige schriften, godsdienstige autoriteiten, dogma's, orthodoxie, orthopraxie, of fanatisme; het kende een sporadische evolutie, die gerelateerd was aan de cultuur waarvan het niet meer dan de weerspiegeling was, en aan de tijd en de gebeurtenissen.

Wat hier gezegd wordt over de religieuze wereld van Mesopotamië, geldt net zo goed voor die van Kanaän, ook al hadden de goden en godinnen daar andere namen: geen godsdienstige autoriteiten, geen dogma's en geen orthopraxie - en het lijkt ook een ideale godsdienst voor post-moderne mensen.

Het volk Israël zat er midden tussen, dat ene rare volk, met z'n ene God en zijn exclusieve pretenties. De godsdienstigheid van de buurvölker had telkens weer een enorme aantrekkingskracht.

Het is een fascinerende wereld, ook voor mensen die er in een heel andere tijd en een heel andere cultuur studie van maken. In de cursus Akkadisch die het afgelopen jaar na (op dringend verzoek) een jaar verlenging werd afgesloten, had ik het voorrecht een gepromoveerde classicus in de collegebank te hebben. Het was een boeiende en onthullende ervaring voor deze student te ontdekken dat de Grieken en Romeinen niet alles zelf bedacht hebben.

In Nederland lijkt de studie van het Akkadisch een zachte

dood te sterven. In de rest van de wereld staat het er iets beter voor, is mijn indruk. Wat er de afgelopen decennia gepubliceerd is, kun je zonder meer indrukwekkend noemen. Voor specialisten gaat het dan om edities van tot nu ongepubliceerde teksten en ook nieuwe edities van bekende teksten (b.v. het Gilgamesj-epos), en verder tekenlijsten, woordenboeken en grammatica's.

Voor mensen buiten het vakgebied, waaronder theologen, zijn vooral de bundels met up to date vertalingen van belang, zoals *COS - The Context of Scripture*, dat *ANET - Ancient Near Eastern Texts* vervangt. In de tijd dat *ANET* werd gepubliceerd paste het allemaal nog in één band.

Voor *COS* zijn nu drie banden nodig.

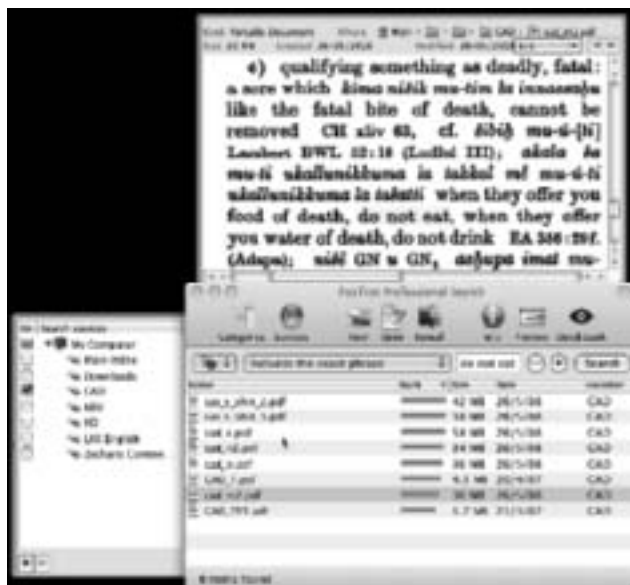
En als klap op de vuurpijl: een aantal items uit deze lijst is digitaal toegankelijk, soms tegen betaling, soms helemaal gratis. Met ere moet hier vermeld worden het *Chicago Assyrian Dictionary*, gratis te downloaden van de site van The Chicago Oriental Institute.² Dat scheelt niet alleen bijna een meter ruimte in de kast, en een flinke hap in de portemonnee, maar het biedt ook ongekennde mogelijkheden voor het zoeken in dit woordenboek.

Een fascinerende wereld, en tegelijk zo anders dan wat we weten van het volk Israël. Ik verschuil me voor het moment achter die woorden *zo anders*. Zo anders, hoe anders dan? Een beetje anders, of heel anders? Dat is de spannende vraag waar we nu al meer dan honderd jaar mee bezig zijn.³ De antwoorden lopen sterk uiteen.

Eigen uitgangspunten, overtuigingen en vooronderstellingen blijken een grote rol te spelen. Ze sturen de manier waarop je naar de gegevens kijkt. Ze kunnen helpen bij de waarneming, ze kunnen de waarneming ook vertroebelen. Iedereen loopt het risico door zijn uitgangspunten, overtuigingen en vooronderstellingen gehinderd te worden. Dat geldt voor mensen voor wie het Oude Testament deel uitmaakt van de openbaring van God die voor hen het verlossende woord is, en ook het eerste en het laatste woord in

hun leven. Het geldt net zo goed voor mensen die weinig of geen enkele persoonlijke en/of godsdienstige affiniteit hebben met het Oude Testament.

Het blijkt nog heel lastig te zijn teksten uit een andere cultuur en uit een andere tijd onbevangen te lezen. Dat is goed te illustreren aan een korte tekst, het *Adapa verhaal*.⁴ Het dateert uit het tweede millennium v. Chr. Het belangrijkste handschrift komt uit het 14^e eeuwse Amarna, in Egypte (wat dus iets laat zien van de verspreiding van de tekst).

Het verhaal is gauw verteld. Adapa, trouwe priester van de god Ea in de tempel van Eridu, wordt op zee verrast door de Zuidenwind en gaat kopje onder. Hij spreekt een vervloeking uit en breekt daarmee de vleugel van de Zuidenwind. Anu, de oppergod, roept hem op het matje. Voordat hij voor Anu verschijnt, geeft Ea aan Adapa nauwkeurige en gedetailleerde instructies, die een goede afloop moeten garanderen.

Anu is zo onder de indruk van Adapa's verweer, dat hij besluit hem als een god te verwelkomen. Gehoorzaam aan de instructies van Ea weigert Adapa het brood en het water van leven dat Anu hem aanbiedt te gebruiken. Adapa verkeert namelijk in de veronderstelling, op grond van de instructies van Ea, dat dit het brood en het water van de dood is. Anu lacht veelbetekenend, en stuurt Adapa weer terug naar de aarde. Hij is de onsterfelijkheid misgelopen.

William Hallo, iemand die zijn sporen verdiend heeft in het nadenken over methodiek in het vergelijken van teksten uit de Bijbel en uit het Oude Nabije Oosten, sluit de korte inleiding voorafgaand aan de vertaling in *COS* af met de woorden:⁵

Deze mythe biedt een etiologie van de dood en dus een parallel met het verhaal van Adam in de Bijbel.

Hallo definieert een etiologie als 'de verklaring van een actueel waargenomen stand van zaken met een beroep op een imaginaire eenmalige gebeurtenis in het verleden'.⁶ Naar mijn overtuiging leest Hallo het Adapa verhaal teveel vanuit Genesis 3. Als je het Adapa verhaal op zichzelf leest, roept Hallo's typering 'etiologie van de dood' de nodige vragen op. Adapa is een inwoner van de stad Eridu. Met andere woorden: hij is niet iemand die aan het

begin van de geschiedenis van de mensheid staat. Ook zijn er weinig of geen aanwijzingen dat wat Adapa overkomt beslissend is voor het lot van de mensheid als geheel.

De voorstelling dat een individueel persoon onsterfelijkheid geschonken wordt zonder dat dit gevolgen heeft voor de mensheid als geheel, is bekend in de Akkadische literatuur. Dit is precies wat Atrachasis overkwam, de man die de zondvloed overleeft en vervolgens onsterfelijk wordt, samen met zijn vrouw, maar verder niemand. Ook van de parallel met Adam blijft niet zoveel over. De overeenkomst wordt gezocht in de thema's eten en onsterfelijkheid. Aan de oppervlakte kun je inderdaad die thema's formuleren. Maar zo gauw je diepte in gaat, komen de levensgrote verschillen voor je te staan. De belangrijkste heeft te maken met gehoorzaamheid. Adam loopt de onsterfelijkheid mis door ongehoorzaamheid. Adapa is gehoorzaam, en verspeelt daardoor zijn kans op onsterfelijkheid.

Intussen roept het verhaal wel de nodige vragen op over de opstelling van de goden die er een belangrijke rol in spelen. Waarom loopt het zo treurig af met Adapa? Is Anu Ea te slim af, en wat betekent dat voor de reputatie van Ea als de god van de wijsheid? Of heeft Ea zijn vertrouweling Adapa misleid, om te voorkomen dat hij zijn priester kwijt raakt door promotie tot de wereld van de goden. En wat zegt dat dan weer over de welgezindheid van de goden?

Als ik het verhaal goed begrepen heb dan lijkt de conclusie onvermijdelijk dat de god Ea maar al te goed wist wat er zou gaan gebeuren tijdens het onderhoud met Anu, en dat hij Adapa een valse voorstelling van zaken heeft gegeven, met als gevolg dat Adapa de onsterfelijkheid en de verheffing tot de godenwereld misliep.

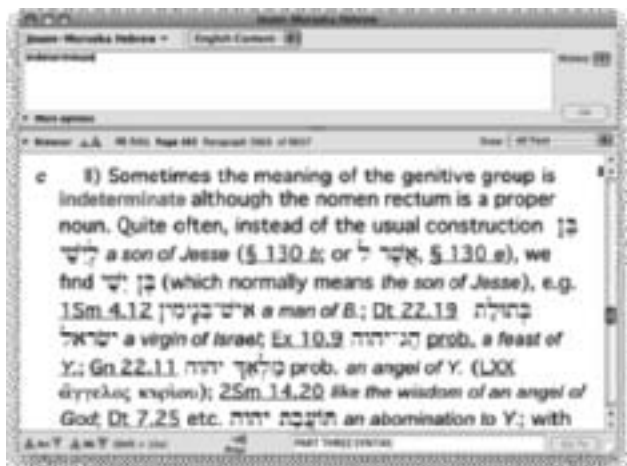
Zonder iets af te doen van mijn respect voor Hallo, meen ik - met anderen - te moeten concluderen dat de typering van het Adapa verhaal als een etiologie van de dood niet overtuigt, en dat het geforceerd is van een parallel met Adam te spreken.⁷

Al met al is er nog steeds in de literatuur van het Oude Nabije Oosten geen overtuigende parallel gevonden voor het verhaal dat in de christelijke theologie 'de zondeval' wordt genoemd. De woorden van de al eerder genoemde Bottéro van ruim twintig jaar geleden zijn nog steeds waar.⁸

Tot op de dag van vandaag heeft niemand op overtuigende wijze ook maar het geringste spoor van een vergelijkbaar verhaal aangetoond, zelfs niet in de onuitputtelijke schatten van het oude Mesopotamië, waardoor de Yahwist of zijn voorgangers geïnspireerd zouden kunnen zijn geweest - vergelijkbaar met de manier waarop de auteurs van het *exordium* van het *Priester Document* iets ontleend hebben, hoe indirect ook, van de Babylonische cosmogonieën.

Hebreeuws

Het blijft de bestudering meer dan waard, die zo andere en tegelijk fascinerende wereld van het Oude Nabije Oosten. Maar de hoofdmoot van mijn werk aan de Universiteit is natuurlijk het Hebreeuws. Ik ben blij met strategische keuzes die de Theologische Universiteit op het terrein van de talen maakt: Talen voor Theologie. Ik zie het als mijn missie studenten voor te bereiden op een professionele en eerbiedige manier van het lezen van de

Bijbel. Tot mijn eigen verbazing begint het - ook na dertien jaar - nog steeds niet te vervelen om elk jaar opnieuw met een groep vanaf nul te beginnen en ze te leren Hebreeuws te lezen en te schrijven.

Net als bij het lezen en vergelijken van teksten kunnen bij de studie van de Hebreeuwse grammatica vooroordelen en overtuigingen een hinderende rol spelen. Af en toe betrap ik mezelf daar ook op. Jarenlang heb ik mij enigszins verbaasd over een opmerking in de Hebreeuwse grammatica van Joüon-Muraoka,⁹ dat de woordgroep *mal'ak Yhwh* waarschijnlijk ook 'een engel van de Heer' zou kunnen betekenen (JM §139c [de derde regel van onderen in de afbeelding]).

Het leek mij overbodig deze mogelijkheid serieus te overwegen. Dat veranderde toen ik me in de materie verdiepte en een aantal interessante ontdekkingen deed (die anderen¹⁰ al veel eerder hadden gedaan):

1. Vergelijking van beschrijvingen van identieke verhalen in verschillende bijbelboeken maakt het zonder meer duidelijk dat het bij *de engel van de HEER* om een gewone engel kan gaan. De engel die in II Kon. 19:35 'de engel van de Heer' genoemd wordt, is in hetzelfde verhaal in II Kron. 32:21 gewoon 'een engel'. 'De engel van de Heer' die aan Mozes verschijnt in een vlam in een brandende doornstruik (Ex. 3:2) wordt door Stefanus in Hand. 7:30 gewoon 'een engel' genoemd.
2. De vertaalpraktijk in de *Septuaginta*, de oudste vertaling van het Oude Testament (in het Grieks), sluit hierbij aan. In een nieuw verhaal wordt de Hebreeuwse woordgroep de eerste keer weergegeven met 'een engel van de Heer' daarna met 'de engel van de Heer'. De NBV volgt deze vertaalpraktijk. Eenzelfde patroon vind je ook in verhalende gedeeltes in de Griekse tekst van het Nieuwe Testament (bijv. in Matt. 1:20, zonder lidwoord, en 1:24, met bepaald lidwoord).

We hebben hier te maken met een bekend verschijnsel uit de Hebreeuwse grammatica: een personage is meteen al de allereerste keer dat hij in een episode wordt genoemd, grammaticaal bepaald (JM §137n). In andere talen, waaronder het Nederlands, en ook het Grieks, is zo'n nieuw personage de eerste keer grammaticaal onbepaald, en daarna bepaald.

M.a.w., zorgvuldige lezing van de tekst van de Bijbel maakt duidelijk, dat het onjuist is er van uit te gaan dat het bij de woordgroep *de engel van de HEER* om een specifieke engel gaat, of dat het telkens om dezelfde engel gaat. De identiteit van deze boodschapper moet in een concreet geval op grond van het tekstverband vastgesteld worden.

Inmiddels ben ik zelf al weer meer dan vijf jaar bezig met het ontwikkelen van een nieuwe lesmethode die naar ik hoop op een eigentijdse en aantrekkelijke manier studenten inleidt in de beginselen van de Hebreeuwse taal. Studenten die nu aan de opleiding beginnen, hebben in de meeste gevallen een heel andere onderwijsachtergrond dan die van dertig jaar geleden. Daar kan ik als docent niet omheen.

De doelen die ik mij met deze lesmethode heb gesteld zijn de volgende:

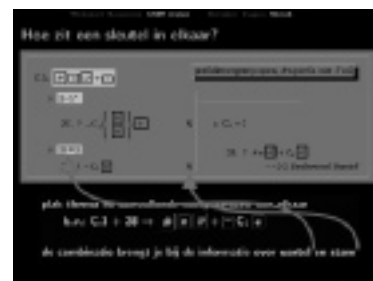
1. het proces van kennismaken met de Hebreeuwse taal zo ordenen dat studenten al in een vroeg stadium teksten uit hun Hebreeuwse Bijbel kunnen lezen (ik ben elk jaar weer licht euforisch wanneer we na een week of vijf de eerste verzen van de Bijbel 'in het wild' - niet getemd door de kunstmatige wereld van het lesboek - kunnen lezen);
2. de studenten op zo'n manier naar de werkwoordsvormen leren kijken, dat de bouwstenen van die vorm een voor een hun informatie over wortel, stam, vorm, enz. prijsgeven;
3. het verwijderen van jargon dat niet in een leerboek Hebreeuws thuishoort, inclusief termen en begrippen uit de grammatica van talen die niets met Hebreeuws te maken hebben.

Het is een leerboek. Dat is wat anders dan een grammaticaal naslagwerk. Tijdens het schrijven heb ik telkens opnieuw de neiging moeten onderdrukken opsommen te gaan maken. Ik heb me zelf moeten aanleren me te verplaatsen in de student, die een tekst voor zich heeft, en dan moet weten welk gereedschap hij moet gebruiken om de informatie in vormen en structuren open te leggen. Meerdere malen resulteerde die omscholing in een concept naar de prullenbak slepen, en overnieuw beginnen.

De grootste uitdaging werd gevormd door de werkwoordsvormen. Ik heb een paar jaar proefgedraaid met een benadering die uiteindelijk niet ideaal was. Toen werd ik voor de uitdaging geplaatst in Kiev aan het seminarie in twee weken het Hebreeuwse werkwoord te kraken (stel je het voor: de docent geeft les in het Engels, dat simultaan vertaald wordt in het Russisch, en het gaat over Hebreeuws...). Die uitdaging heb ik aangegrepen om nog één keer overnieuw te beginnen.

De toen gekozen benadering bleek een goede greep. Ik ben nu bezig de laatste plooiën uit die benadering glad te strijken. De studenten doen erg hun best me daar bij te helpen. Voor elke fout die een student ontdekt, gaat er een euro in de pot, die aan het eind van de cursus bij de bakker een goede bestemming vindt.

Met de tweede jaars studenten lezen we op het moment Jozua 24. Ik heb dat hoofdstuk om een specifieke reden gekozen. In het moderne onderzoek worden grote delen van de geschiedenis van het volk Israël naar het rijk van fictie verwezen. David en Salomo worden gekortwiekt, de Exodus hangt als historische gebeurtenis in de lucht, Abraham is een legendarische figuur.

Wat mij was opgevallen bij lezing van Jozua 24 is hoe God in de eerste persoon de vroegste momenten uit de geschiedenis van zijn volk verhaald: “ik heb jullie stam-

vader Abraham daar weggehaald”, “Ik stuurde Mozes en Aäron”, “Ik heb jullie voorouders uit Egypte bevrijd.” De Heer, de God van Israël, trekt de regie van deze gebeurtenissen naar zich toe en verbindt zijn geloofwaardigheid aan de geschiedenis die hij gemaakt heeft met zijn volk. Dat veeg je van tafel wanneer je deze gebeurtenissen tot niet historisch verklaard. En zo raak je ook kwijt dat deze God redt en bevrijdt. Het is de altijd weer moeite waard om goed te kijken naar de manier waarop de geschiedenis verhaald wordt, en dat geldt ook in dit hoofdstuk. Kleine details zijn soms veelzeggend, maar je ziet ze zomaar over het hoofd.

Jullie voorouders woonden lang geleden ten oosten van de Eufraat. Het waren Terach en zijn zonen Abraham en Nachor. Ze dienden andere goden. Maar ik heb jullie stamvader Abraham daar weggehaald [...]

Abraham was een afgodendienaar, net als zijn vader en zijn broer. Hij is groot geworden in die wereld ‘zonder heilige Schriften, godsdienstige autoriteiten, dogma’s, orthodoxie, orthopraxie, of fanatisme’.

Er bestaat een bijna onweerstaanbare drang het bijbelse beeld van Abraham te verfraaien. Dat heeft heel oude papieren.¹¹ In het boek Jubileëen (tweede helft van de tweede eeuw v. Chr.) wordt het boek Genesis en de eerste helft van het boek Exodus opnieuw verteld.¹²

Bij Abraham gaat het verhaal dan zo: de jonge Abram is nog maar een tiener wanneer hij afstand neemt van zijn vader als het gaat om de verering van afgoden (11:16). Een kleine vijftien jaar later stelt hij opnieuw kritische vragen aan zijn vader over de zinloosheid van de verering van afgoden en roept hij hem op de God van de hemel te aanbidden (12:1-8). Wanneer Abraham zestig jaar is steekt hij zonder dat iemand het in de gaten heeft de afgodentempel in brand (12:12-14). Het boek Jubileëen laat er geen twijfel over bestaan: Abraham was de eerste hervormer. Geen wonder dat God zijn keus op Abraham liet vallen. Abraham was een afgodendienaar toen God hem kwam halen. Dat is geschiedenis. Abraham was al van kindsbeen aan een hervormer. Ook op die manier kun je van Abraham een legendarische figuur maken. De geschiedenis leert ons dat het een onverklaarbaar wonder is en blijft dat God afgodendienaars wegplukt uit hun bestaan en ze een nieuw leven geeft.

We hebben daar een mooi woord voor: *genade*. Misschien moeten we weer leren met twee woorden te spreken, net als de apostel Paulus dat deed: waar het hier om gaat is ‘de glorie van de genade’ van God (vgl. Ef. 1:6). Als wij mensen het verhaal van Abraham in eigen woorden moeten weergeven, dan wordt het zomaar een verhaal waarin Abraham de show steelt. Als we God aan het woord laten, dan zien we dat hij het is die uitblinkt en zijn we onder de indruk van zijn genade.

Grammatica, genade en glorie. Wat mij betreft zijn dat de woorden die mijn werk aan de Universiteit blijven beheersen. Ik wil u als synode en het bestuur van de Universiteit danken voor het vertrouwen dat u in mij gesteld hebt.

Dr. Wolter Rose is Universitair hoofddocent Semitische talen aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Noten:

1. Jean Bottéro, *Religion in Ancient Mesopotamia* (Chicago: University of Chicago Press, 2001), 6.
2. <http://oi.uchicago.edu/research/pubs/catalog/cad/> (voor het laatst geraadpleegd op 6 oktober 2008).
3. Zie o.a. Mark W. Chavalas, ‘Assyriology and Biblical Studies: A Century of Tension.’ Pages 21-67 in *Mesopotamia and the Bible: Comparative Explorations*. Edited by Mark W. Chavalas and K. Lawson, Jr. Younger. Journal for the Study of the Old Testament Supplements 341. Sheffield: Sheffield Academic Press and Grand Rapids, Mich.: Baker, 2002. John H. Walton, *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*. Grand Rapids, Mich.: Baker, 2006.
4. Voor een recente uitgave met foto’s en tekeningen van de spijkerschrifttekst, transcriptie, vertaling en discussie, zie Shlomo Izre’el, *Adapa and the South Wind. Language Has the Power of Life and Death*, Mesopotamian Civilizations 10 (Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns, 2001); een transcriptie in ASCII is te vinden op <http://www.tau.ac.il/humanities/semitic/ast.html>, laatst geraadpleegd op 6 oktober 2008. Verwijzingen naar de meest recente literatuur zijn te vinden in William W. Hallo, ‘Adapa Reconsidered: Life and Death in Contextual Perspective’, *Scriptura* 87 (2004), 267-277.
5. Hallo in William W. Hallo and K. Lawson, Jr. Younger, eds., *The Context of Scripture. Canonical Compositions, Monumental Inscriptions, and Archival Documents from the Biblical World. Volume 1. Canonical Compositions from the Biblical World* (Leiden; New York; Köln: Brill, 1997), 449 #1.129.
6. ‘Adapa Reconsidered’, 267.
7. Vergelijk John D. Evers, *Myth and Narrative: Structure and Meaning in Some Ancient Near Eastern Texts*, Alter Orient und Altes Testament 241 (Kevelaer: Butzon und Bercker; and Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1995), 26. Mario Liverani, *Myth and Politics in Ancient Near Eastern Historiography*. Edited and Introduced by Zainab Bahrani and Marc Van De Mieroop (London: Equinox, 2004), 21.
8. Jean Bottéro, *The Birth of God: The Bible and the Historian* (University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press, 2000), 175.
9. Paul Joüon and T. Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*, Subsidia Biblica 27 (Roma: Pontificio Istituto Biblico, 2006).
10. O.a. A.S. Van der Woude, ‘De mal’ak Jahweh: een Godsbood’, *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 18 (1963-1964), 1-13. S.A. Meier in Karel van der Toorn and Bob Becking and Pieter van der Horst, eds., *Dictionary of Deities and Demons in the Bible* (Leiden; Boston; Köln: Brill; and Grand Rapids, Mich./Cambridge, U.K.: Eerdmans, 1999), 53-59. John H. Walton, *Genesis*, NIV Application Commentary (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2001), 462-66.
11. Ik werd op de behandeling van Abram in Jubileëen geattendeerd door Dale Ralph Davis, *No Falling Words. Expositions of the Book of Joshua* (Grand Rapids, Mich.: Baker, 1988; = Dale Ralph Davis, *Joshua: No Falling Words* [Fearn, Ross-shire: Christian Focus, 2008]), 189.
12. Voor de tekst van Jubileëen heb ik gebruik gemaakt van de vertaling van James C. VanderKam, *The Book of Jubilees*, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 511 (Louvain: Peeters, 1989).

Zwolse zaken (15)

Indrukken van een synodelid

Als u enig historisch besef hebt, zult u bij de datum 3 oktober aan de stad Leiden denken. Het verwondert dan ook niet dat onze preses, predikant in die plaats, ons bij de opening van de laatste reguliere synodeweek bij het ontzet van die stad bepaalt.

W. Tiekstra ■

3 oktober 1574

Hij merkt op dat Prins Willem van Oranje de bevolking van de stad, die zwaar te lijden heeft van de honger en de pest, oproept om God almachtig te bidden om victorie. Het probleem was dat de schepen die Leiden moeten ontzetten, door de lage waterstand de stad niet kunnen bereiken. Dan begint het te regenen en te waaien. En op zondag 3 oktober 1574 wordt de belegering van de stad gebroken. De schepen met voedsel voor de hongerende bevolking bereiken de stad. Ook voor ons is er vandaag haring, wittebrood en hutspot.

534 jaar later

Dit jaar valt 3 oktober op een vrijdag. Voor ons een dag van hard werken. Er moeten nog tal van besluiten worden genomen. Graag willen wij dat de synode volgende week vrijdag voorlopig gesloten kan worden. Ik moet zeggen dat het geen gemakkelijke vergaderdag is. Het kost best moeite om het met elkaar eens te worden. Dat komt ook doordat de materie hier en daar erg complex is. Daarbij denk ik vooral aan de voorstellen van de Deputaten Financiën en Beheer en van de Financiële Commissie van de synode. Het gaat bij die voorstellen over de eerder onder voorbehoud genomen besluiten. Onder voorbehoud, omdat zij ook een financieel aspect hebben. Deputaten en Commissie stellen voor sommige van die besluiten te laten vervallen of aan te passen. De aangevoerde reden is dat anders het op te brengen quotum meer zal stijgen dan eerder is afgesproken. De synode kan daarin meevoelen en meegaan. Wel wordt opgemerkt dat wij eerder na brede bespreking gemeend hebben dat, hoewel onze besluiten een financieel aspect hebben, die toch genomen moesten worden. U begrijpt dat dit voor ons best een moeilijke afweging is. Eigenlijk moet gedaan worden waartoe wij heb-

ben besloten. Maar kunnen we het geld daarvoor wel beschikbaar stellen? Na uitgebreide discussie wordt een aantal besluiten toch genomen. Al zal dat een extra verhoging van het quotum meebrengen. De meeste daarvan betreffen het werk in Kampen. Wij hechten eraan dat met name het werk aan de Theologische Universiteit (TU) kan doorgaan.

Universiteit

Leiden kreeg zijn universiteit als beloning van prins Willem van Oranje. Wij hebben onze TU in Kampen te danken aan de overtuiging dat de Gereformeerde Kerken een eigen opleiding tot de dienst van het Woord moeten hebben.

Intussen gaan wij al jaren voor een wetenschappelijke opleiding daar naartoe. Dat dat veel geld vraagt, is het offer dat wij als kerken graag brengen. Ook synodeleden brengen met nadruk naar voren dat het ons een eer moet zijn deze universiteit te onderhouden. Dat neemt niet weg dat vragen die leven rond de financiële druk daarvan op de begroting van de kerken moeten worden beantwoord. Die vragen worden meegenomen in het strategisch onderzoek dat momenteel aan de universiteit wordt uitgevoerd. Het zal duidelijk moeten worden hoe in de toekomst deze universiteit, de school van de kerken, kan bestaan. Hoe zij haar roeping ten dienste van de kerken kan blijven vervullen.

Intussen moeten we ook, vanwege een nieuwe bestuursstructuur, een nieuw statuut voor de TU vaststellen. Een redelijk lijvig document. Maar zonder enige wijziging wordt dit aanvaard. Met ingang van 1 januari 2009 wordt de TU bestuurd door een College van Bestuur en een Raad van Toezicht. De zorg van de kerken voor de TU wordt opgedragen aan curatoren. Daarmee hebben we feitelijk het oude en vertrouwde curatorium weer terug.

Dienst en recht

's Morgens behandelen we een tiental voorstellen tot besluit van deze deputaten. Zij doen veel, vaak moeilijk werk in de kerken. Met name hun advies- en hulpdienst vraagt veel tijd en inzet. Daarnaast is er ook nog hun spilfunctie in tal van zaken met betrekking tot het functioneren van predikanten in een veranderende samenleving. Denk aan mentoraat voor beginnende predikanten. Maar ook aan voortgaande scholing van alle predikanten. Ook hier spelen financiële aspecten mee. Vandaar dat de synode besluit dat dit deputaatschap ook in contact en overleg met het Steunpunt Kerkelijke Beheerszaken (SKB) en de Vereniging Samenwerking Emeritering (VSE) moet treden. Deze laatste besluiten komen als nieuwe besluiten wat uit de lucht vallen. In een eerder voorstel ontbraken ze. Dat roept enige discussie op. Laten we het maar zo samenvatten: de synode wil zuinig zijn op de predikanten. Als het enigszins kan, moeten zij hun werk met vreugde kunnen blijven doen.

4 oktober

Als u nu mocht denken, dat vandaag de leden van de synode komen aanzetten met hun huisdieren, dan hebt u het mis. Er wordt over dieren niet eens gesproken. Of het moest al zijn de opmerking die ik hoor bij ons vertrek. Hanno Cramer kondigt zijn vertrek naar huis, naar zijn vrouw en naar zijn duiven aan. Maar daar blijft het dan ook bij.

DOE-dag

Geen Dierendag dus. Het is DOE-dag. Een groot deel van de zaterdag wordt besteed aan de rapporten van de Deputaten Kerkelijke Eenheid met betrekking tot het Deputaten Overleg Eenheid (DOE). Het is de tweede ronde. Het gaat hierbij om het al dan niet openen van de mogelijkheid een 'eenheidsgemeente' te vormen. Een gemeente die samengesteld is uit leden van twee of meer kerkgemeenschappen op gereformeerde grondslag. Opnieuw blijkt - wat ook br. Siem Verkade in Zwolse Zaken 13 al opmerkt - dat er zowel bij deputaten als bij de synodeleden verschil van mening is. Het meerderheids- en het minderheidsrapport van deputaten kunnen beide op steun vanuit de vergadering rekenen.

Ds. Hans van der Jagt heeft inmiddels een uitvoerig amendement ingediend op het voorstel van de minderheid. In de bespreking wordt op dat amendement breed ingegaan. Na een pauze blijkt dat amendement door inbreng van anderen sterk te zijn ingekort. De minderheid van deputaten neemt dat amendement over. Bij de stemming blijkt dat (nu minderheidsvoorstel) de grootste steun te ontvangen.

Het betekent dat de Generale Synode uitspreekt dat de door de Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 vastgestelde 'regeling voor plaatselijk contact en samenwerking zonder landelijke overeenstemming' in tact blijft. Daarbij gaat het vooral om de cursief geplaatste tekst in artikel 8: "Het ontbreken van eenheid op landelijk niveau is ook voor de plaatselijke situatie relevant. Daarom dienen beide (samenwerkende) kerken toe te zeggen zich in eigen kerkverband in te zetten voor noodzakelijke landelijke overeenstemming op basis van de heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenisge-

schriften. Ook is plaatselijke samenwerking in deze situatie beperkt en incompleet, hebben de vormen van samenwerking slechts een plaatselijke geldigheid en zal niet worden overgegaan tot de vorming van één gemeente." De meerderheid wil die samenwerkende kerken de ruimte geven toch één gemeente te kunnen worden, aangesloten bij één kerkverband met contact met de andere verbanden. De synode geeft echter opnieuw aan dat je plaatselijk niet op het landelijke vooruit moet lopen.

Belijdenis en NBV

De Particuliere Synode Gelderland heeft aan de synode gevraagd de Nieuwe Bijbel Vertaling te verwerken in de belijdenisgeschriften. Het is het eerste onderwerp op de zaterdag. Ook hierbij gaat het om een tweede ronde. Het door de Commissie Drenthe aangepaste voorstel daartoe krijgt veel kritische vragen te verduren. Was er twee weken geleden nog enthousiasme voor, dat enthousiasme is nu verdwenen. Je hoort synodeleden spreken over voortschrijdend inzicht. Tenslotte stemmen wij het voorstel van de commissie weg. Daaruit volgt dat aan het verzoek van Gelderland niet wordt voldaan. Als argumentatie kan gelden, dat drie hoogleraren uit Kampen adviseren niet aan de officiële tekst van de belijdenissen te gaan sleutelen. Een belangrijk argument is daarbij dat de Vertaling 1951 van het Nederlands Bijbelgenootschap evengoed een vrijgegeven vertaling binnen onze kerken is.

Reorganisatie

Het tweede onderwerp op zaterdag is de reorganisatie van de generaal synodale organisatie. In juni is besloten te zoeken naar praktische en goedkopere oplossingen en daaraan de structuur zo nodig aan te passen. De Commissie Organisatie brengt nu een tussenrapport uit. Daarin geeft zij de richting aan waarin zij verder wil werken. Drie speerpunten zijn geformuleerd:

1. Door goede voorbereiding en ondersteuning van een Deputaatschap Administratieve Ondersteuning (DAO) ervoor zorgen dat de synode niet meer dan twee maanden zal behoeven te vergaderen.
2. De deputaatschappen richten zich in hun rapportage meer op de bestuurlijke kant van de hun opgedragen taak.
3. De dienstverlening aan de kerken wordt verbeterd door clustering van de steunpunten. Opnieuw wordt erop aangedrongen dat ook het Generaal Diaconaal Steunpunt daarbij zal aansluiten. De synode gaat met de uitgezette richting akkoord.

Ds. Wiebe Tiekstra is predikant van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs.

Gereformeerd Kerkboek 180B

lied van de week

‘Geloofsbelijdenis van Nicea’

In het hoofdstuk ‘Liturgie’ van het *Gereformeerd Kerkboek*, p. 667-800, is niet alleen tekst te vinden, maar ook muziek. Na de orden van dienst volgen ‘liturgische teksten en gebeden’, ‘liturgische gezangen’ en ‘liturgische formulieren’. Met de term ‘liturgische gezangen’ wordt bedoeld: vaste onderdelen en/of teksten van de eredienst die gezongen (kunnen) worden. We vinden we er de gezongen votums, Tien Woorden, gebeden, geloofsbelijdenis en het gezongen amen. Op het Lied van de Week-rooster staat de gezongen Geloofsbelijdenis van Nicea genoteerd voor zondag 26 oktober.

A. de Heer ■

In opdracht van de Generale Synode van Leusden 1999 verzorgden Deputaten Eredienst de uitgave van een ‘liturgisch katern’ bij het *Gereformeerd Kerkboek*. Behalve een nieuwe orde van dienst (Orde C), enkele nieuwe formulieren en liturgische teksten was in dat katern een aantal liturgische gezangen te vinden. Daarbij waren twee zettingen van de Geloofsbelijdenis van Nicea, de ene van de hand van Ignace de Sutter, de tweede van Willem Vogel. Met de opname van deze twee liturgische gezangen kregen de Geref. Kerken (v.) voor het eerst een gezongen versie van het Niceanum binnen de kaften van het kerkboek.

Credo

Sinds eeuwen vormt de geloofsbelijdenis een aparte acte binnen de kerkdienst, beginnend in de 6de eeuw. De naam van deze handeling is *Credo*, naar het eerste woord van de tekst ‘Credo in unum Deo’ - ‘Ik geloof in één God’. De tekst van het Credo is de Geloofsbelijdenis van Nicea, wanneer de term *Credo* wordt gebruikt, gaat het over deze geloofsbelijdenis, niet over het Apostolicum.¹ De laatste had zijn plaats in het geloofsonderwijs, samen met de Tien Geboden, het Onze Vader en het Ave Maria, de laatste na de Reformatie alleen in de Rooms-katholieke kerk. De plaats van het Niceanum in de kerkdienst is voorafgaand aan de viering van de Maaltijd des Heren. In de oude kerk kregen de geloofsleerlingen het geloof aangeleerd zoals het verwoord is in het Apostolicum; wanneer dan hun doop op handen was, kregen zij ook het Niceanum ‘overgedragen’, ze kregen het uitgelegd, leerden het uit het hoofd en konden het kort voor zij gedoopt werden persoonlijk laten horen.² Als gedoopten namen ze vervolgens in iedere dienst het Credo voor zich, als opmaat tot de viering van de Maaltijd des Heren. Zo kregen beide verwoordingen van de kern van het geloof beiden een

eigen plaats: de Apostolische Geloofsbelijdenis - kort, zakelijk - bij het geloofsonderwijs en de Geloofsbelijdenis van Nicea - uitgebreider, hymnisch van toon, bijna mystiek geaard hier en daar - bij de viering van de Maaltijd.

Protestants Nederland

Na de Reformatie verdween het liturgisch gebruik van het Niceanum binnen de kerken van de calvinistische reformatie. Pas in de 20ste eeuw kwam het gebruik weer terug, toen Hervormde en Gereformeerde kerken de voorreformatorische orde van dienst, het ordinarium, herontdekten. In het *Dienstboek voor de Nederlandse Hervormde Kerk* (1955) waren twee toonzettingen van het Niceanum te vinden. In 1968 publiceerde de Prof. Dr. G. van der Leeuwstichting de uitgave *Proeve van een Oecumenisch Ordinarium* met daarin het ordinarium - en dus ook het Credo - getoonzet door Willem Vogel, Frits Mehrstens, Freek Houtkoop en Bernard Huijbers. In het *Liedboek voor de Kerken* (1973) werd een vertaling van het door Luther berijmde Niceanum ‘Wir glauben all an einem Gott’ opgenomen (nr. 331); eerder al was in het Luthers Gezangboek van 1955 een vertaling te vinden. In 1978 verscheen vervolgens *Onze Hulp*. Een gemeenteboekje met daarin ordinarium-toonzettingen van Frits Mehrstens, Ignace de Sutter en Willem Vogel. Ook in het *Dienstboek - Schrift, Maaltijd, Gebed* (1998) zijn verschillende Nicea-toonzettingen te vinden. Inmiddels was het ordinarium zo ingeburgerd dat ook buiten deze uitgaven zettingen verschenen.

Toen de Gereformeerde (v.) deputaten met oog op het *Liturgisch Katern* op zoek gingen naar gezongen Niceanums lag het voor de hand om in dit repertoire te kiezen. De keuze viel op een zetting van Ignace de Sutter en een zetting van Willem Vogel, beide te vinden in *Onze Hulp*

(1978). Even leek het erop dat ook de berijmde Geloofsbelijdenis van Nicea gezongen kon worden, namelijk lied 331 uit het *Liedboek*, maar de synode van Zwolle stemde onlangs dit lied af.

Beurtzang

180a is de zetting van Ignace de Sutter (1911-1988), toonaangevend Vlaams kerkmusicus uit de 20ste eeuw. De muziek staat in D-dorisch. 180b is de zetting van Willem Vogel (geb. 1920), toonaangevend Nederlands kerkmusicus uit de 20ste eeuw. Zijn zetting staat in G-dorisch. Bij beide zettingen is beurtzang voorgeschreven, aangegeven door middel van Romeinse cijfers. Ze kan op verschillende manieren gestalte krijgen, bijvoorbeeld met twee helften van de gemeente (links en rechts) of met cantorij (I) en gemeente (II).

In de aanhef van beide zettingen komt behalve de gewone aanduiding I ook de aanduiding (I) voor; dat wijst op het oude gebruik dat het Credo werd aangeheven door de voorganger: deze zong de aanhef 'ik geloof in één God' waarna de gemeente instemde bij 'de almachtige...'. In dat geval kan de aanhef gezongen worden door de voorganger, de cantor, de cantorij of een klein gedeelte van de gemeente.

Zingen

Het zingen van niet berijmde teksten is iets heel anders dan het zingen van coupletlieden. Bij het gezongen Niceanum komt daar nog iets bij, het is (oneerbiedig gezegd) een lange lap. Kun je bij een lied nog lekker meegaan op de melodie, bij het zingen van een gezang als dit wordt je gedwongen je te richten op de tekst; de melodie is daarbij een hulpmiddel, niet minder, maar ook niet meer. Eén voorbeeld, aan de hand van 180b. De aanhef, de woorden 'Ik geloof in één God' maakt gebruik van een motief dat uit drie tonen bestaat: d'-g'-a'. Deze noten, beter nog het motief van deze eerste regel, vormt de basis voor de rest. In het directe vervolg op de aanhef, de melodie bij de woorden 'de almachtige Vader, Schepper van de hemelen en van de aarde, van alle zienlijke en onzienlijke dingen' blijft de aanhef herkenbaar, hoewel steeds geboetseerd rond het verloop van de tekst, met melodische accenten als de tekst daar om vraagt. Vergelijk ook het begin van het tweede deel, 'En in één Heer, Jezus Christus', het begin van het derde deel, 'En ik geloof in de Heilige Geest' en van de slotfrase, 'En ik verwacht de opstanding der doden'.

Aanleren

Aan het aanleren van de melodie is een voorwaarde verbonden: degene die het voor zijn rekening neemt, moet weten wat hij/of zij doet, hij moet zelf door het gezang heen gekropen zijn, tekst en melodie, hun eigenschappen en hun onderlinge samenhang van haver tot gort kennen. Bij het aan de gemeente aanleren is een groep zangers die als 'voorzangsgroep' fungeert van belang. Wanneer er geen cantorij of koor aanwezig is, kan wellicht een apart groepje vrijwilligers uit de gemeente worden geworven, waarmee de melodie in enkele repetities eerst wordt ingestudeerd. Vervolgens wordt er een moment bepaald, waarop met behulp van dit voorzangsgroepje met de gemeente wordt gerepeteerd. Bijvoorbeeld als volgt: de

voorzangsgroep zingt de gehele melodie eenmaal voor. De gemeente wordt gesplitst in twee groepen, I en II, en de twee gemeente-groepen zingen afwisselend mee met de corresponderende gedeelten. De groep die niet zingt, luistert. (De voorzangsgroep blijft alles meezingen.) Op daaropvolgende momenten kan men dit herhalen, steeds in groepen van I en II, al of niet steeds in dezelfde rolverdeling, of juist omgewisseld. Waar nodig worden lastige punten even apart genomen. Zo leert de gemeente, al zingend en luisterend, zich de melodie steeds meer eigen maken. Wanneer er een vaste cantorij is, neemt deze steeds de met I aangegeven delen voor zijn rekening; de gemeente zingt in dat geval de met II gemerkte passages. In beide gevallen geldt: pas wanneer de gemeente voldoende vertrouwd is met het zingen van deze melodie, kan het gezang ook in de kerkdienst worden gezongen. Meer dan voor andere nieuwe melodieën geldt dat het aanleren vraagt om een investering in tijd en kundigheid. Maar dat is een inspanning die beloond zal worden, het kunnen zingen van de prachtige geloofsbelijdenis van Nicea is een 'cadeau' voor de gemeente!

Begeleiding

Het begeleiden van liturgische gezangen is iets wezenlijk anders dan het begeleiden van kerkliederen. Het is daarom belangrijk bij het begeleiden het tekstritme en de horizontale beweging van de melodie als uitgangspunt te nemen en niet de verticale beweging van de ondersteunende akkoorden.

Liturgische gezangen behoeven geen voorspel, hoogstens een zeer korte intonatie. Belangrijk is dat die intonatie de juiste beweging aangeeft; ritenuto's (vertragingen) schep- pen slechts onduidelijkheid. Zettingen zijn te vinden in de begeleidingsbundel bij het Liturgisch Katern, een uitgave van de VGK.

180a of b?

Het is verstandig een keuze te maken tussen beide toonzettingen. Alleen een gemeente die ervaren is in het zingen van de ene melodie is toe aan het aanleren van een volgende. 180b, met de melodie van Vogel, is 'gemakkelijker' dan 180a, met de melodie van De Sutter.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

Noten

1. De tekst van het Niceanum werd vastgesteld in samenhang met de concilies van Nicea (325) en Constantinopel (381). Zie voor de tekstversie die in de beide gezangen wordt gehanteerd: J. Smelik, 'Nicea' in het Liturgisch Katern', *De Reformatie* jg. 76 nr. 43, 25 augustus 2001, 903-906; en verder: *Acta GS Zuidhorn* 2002 art. 69.
2. A.A.R. Bastiaensen c.m., *Ere wie ere toekomt. Over ontstaan en vroege ontwikkeling van de Latijnse liturgie*. Nijmegen 2006, 129-131. Zie ook J.A. Jungmann, *Missarum sollemnia*. Kasterlee 1966, 428-432 (Deel III, hoofdstuk II, par. 8).

's Hertogenbosch - jubileum - Op 2 oktober was ds. G. Zomer Jzn. 25 jaar predikant. Zijn standplaatsen waren: Heerenveen (1983), Spakenburg-Zuid (1987), Nijkerk (1994), Amersfoort-Noord (1999), Amersfoort-Hoogland (2000) en 's Hertogenbosch (2005)

Zwolle - beroepbaar: drs. J. Roosenbrand, Grote Baan 16, 8011 AZ Zwolle, tel. 038-3329598, email: jroosenbrand@hotmail.com

Neede - beroepen: ds. P.R. Baas te Doornspijk (voormalig zendingspredikant)

Schildwolde (wijk Oost) - beroepen: ds. P.R. Baas te Doornspijk (voormalig zendingspredikant)

HOOFDREDACTEUR:
Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter), Drs. B. Bos (secretaris), F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191